МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

АКСЕЛЬРОД Роман Борисович

УДК: 32.33 (477)

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЦІННІСНА СКЛАДОВА ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЛАДНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ

23.00.03 – політична культура та ідеологія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

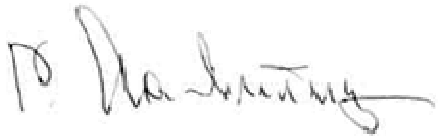

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.
Роботу виконано на кафедрі політичних наук Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник — доктор політичних наук, професор **КОРНІЄНКО Валерій Олександрович,** Вінницький національний технічний університет, кафедра суспільно-політичних наук, завідувач.

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор **ДЕМ'ЯНЕНКО Борис Леонідович**, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», кафедра політології, професор;

кандидат політичних наук, доцент **ДОБІЖА Василь Валерійович,** Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету, кафедра правового регулювання економіки і правознавства, доцент.

Захист відбудеться 28 січня 2016 року о 13 год. на засіданні спеціалізованої ради Д 26.053.12 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ – 30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 25 грудня 2015 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради **О. Я. Волянюк**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасний соціально-політичний розвиток України, її модернізація потребують високого рівня загальної, професійної та політичної компетентності владної еліти. Без підвищення здібностей, умінь і професіоналізму останньої неможливо розв'язати реальні проблеми, з якими стикається сьогодні українська держава. Сучасні кризові явища у політиці, економіці, культурі, соціальній сфері є, в тому числі, і результатом політичної некомпетентності, непрофесіоналізму, що суттєво впливає на успішність і темп суспільних перетворень. Об'єктивними вимогами, що висуваються до владної еліти України є розвиток, насамперед, її політичної культури, як важливого чинника прийняття й реалізації компетентного політичного рішення, налагодження політичного діалогу зі громадськістю, знаходження компромісу та порозуміння. Виникає потреба не лише у зміні ролі та змісту діяльності владної еліти, а також у підвищенні її активності в розширенні своїх знань, ціннісних орієнтацій, розвитку ініціативності, відповідальності. Від якості та рівня компетентності владної еліти у вирішальній мірі залежить авторитет та легітимність влади. Саме тому науковий аналіз цього феномену, концептуальне осмислення сутності політичної компетентності владної еліти України, шляхів та методів її формування особливо необхідні в сучасних умовах.

Дослідження політичних еліт завжди знаходилися в епіцентрі історії політичної науки. Особливо слід виділити праці Конфуція, Платона, Аристотеля, Н. Макіавеллі, Т. Гоббса, Д. Локка, Ш. Монтеск'є, Г. Гегеля, А. Токвіля, Р. Міхельса, К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Парето, М. Вебера. Українські вчені Є. Афонін, В. Бакуменко, М. Головатий, І. Гончаренко, Н. Гончарук, В. Добіжа, С. Вовканич, Г. Водолазов, В. Корнієнко, А. Круглашов, С. Логвиненко, В. Олуйко, В. Опанасюк, А. Пахарєв, М. Пірен, А. Погорєлова, Н. Селютіна. С. Серьогін, І. Сурай, С. Троян, С. Чемекова, М. Шульга, Г. Щерба та інші також зробили певний внесок у дослідження сутності, значення та ролі політичних еліт у суспільних процесах, проблем ідентифікації та функціонування національної еліти.

Однак наукові розробки, які присвячені цій тематиці, не вичерпали можливості опрацювання концепції формування й функціонування владної еліти України в контексті політичної компетентності як складової її політичної культури й чинника прийняття політичних рішень. Це частково знайшло відображення у наукових розвідках В. Андрущенка, В. Бабкіна, О. Бабкіної, В. Бебика, Є. Головахи, В. Горбатенка, І. Воронова, О. Демидова, Г. Зеленько, Л. Кочубей, В. Кременя, І. Кресіної, П. Кузьміна, О. Кучеренка, Г. Латфулліна, Ф. Медвідя, М. Михальченка, М. Новічкової, М. Обушного, Н. Паніної, М. Поповича, М. Розумного, Ф. Рудича, К. Семчинського, О. Траверсе,

О. Шестопал та інших. У процесі прийняття політичних рішень роль компетентності визначалась у дослідженнях В. Авер'янова, Г. Атаманчука, А. Деркача, Б. Кухти, Т. Мотренка, Ф. Шамхалова. Серед дисертацій політологічного напряму слід назвати роботи Т. Каменчук та Н. Лепської, що присвячені цій проблематиці. Наявні розробки носять, як правило, спеціальний характер, розглядаючи проблеми компетентності з точки зору функціонування акторів у сфері політики. Це й актуалізувало осмислення компетентності владної еліти як суттєвого чинника сучасного розвитку українського суспільства, особливо як ціннісної складової її політичної культури.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалась на кафедрі політичних наук в межах науково-дослідної теми «Проблеми політичної модернізації і трансформації: світовий досвід та українські реалії», що входить до Тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, науковий напрям «Дослідження проблем гуманітарних наук», затверджений Вченою радою НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 6 від 26 грудня 2012 року). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 7 від 31 січня 2013 року).

Мета дисертаційної роботи полягає у виявленні чинників і механізмів формування політичної компетентності як ціннісної складової політичної культури владної еліти, особливостей її функціонування в ракурсі розв'язання завдань соціально-політичного розвитку сучасної України.

Мета зумовлює розв'язання таких **завдань**:

– проаналізувати розуміння поняття «політична компетентність» в історико-політологічному дискурсі;

– розкрити теоретико-методологічні засади дослідження політичної компетентності владної еліти;

– визначити аксіологічну складову політичної компетентності владної еліти;

– виявити політико-культурні чинники професійної компетентності вітчизняної владної еліти;

– охарактеризувати діяльнісний компонент політичної компетентності владної еліти українського суспільства як відображення її політичної культури;

– визначити ціннісні орієнтири подальшого розвитку політичної компетентності владної еліти;

– з'ясувати значення політичного діалогу як суспільно-ціннісного механізму розвитку політичної компетентності;

– показати значення конфліктологічної компетентності владної еліти як важливого чинника прийняття політичних рішень.

Об'єктом дослідження є ціннісні складові політичної культури сучасної владної еліти України.

Предметом дослідження є компетентність владної еліти України як ціннісна складова її політичної культури.

Методологічну основу дослідження становлять філософські, загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, що забезпечують єдність гносеологічного, соціально-філософського і політологічного аналізу феномену політичної компетентності та виявлення її зв'язку з політичною культурою та свідомістю українського суспільства. Стратегія дисертаційного дослідження базується на принципах науковості, комплексності, діалектичності, цілісності, історизму, системності, об'єктивності, послідовності, плюралізму, конкретності.

Методологія дослідження ґрунтується на різноманітних підходах і методах, які дозволили забезпечити достовірність наукових результатів, а саме: діалектичний метод як основа органічного пізнання науки і практики в контексті політичної компетентності; історичний підхід, який реалізовано у з'ясуванні еволюції та етапів наукового вивчення політичної компетентності як політико-культурного феномена; соціологічний метод дав підстави для з'ясування впливу політичної культури владної еліти культури на формування професійної компетентності; системно-функціональний метод, який дозволив провести взаємозв'язок між рівнем політичної культури владної еліти та її політичної компетентності; системний і синергетичний методи дали можливість розглядати феномен політичної компетентності як цілісне явище; метод компаративного аналізу, обумовлений потребою порівняння різних напрямів та підходів до об'єкту і предмету дослідження. Загальнологічні методи наукового пошуку: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція — дозволили визначити спільні риси окремих концептуальних моделей політичної компетентності, виявити основи її існування в контексті політичної культури українського суспільства. У процесі дослідження було також використано метод сходження від абстрактного до конкретного: від аналізу категорій політичної компетентності — до її практичного прояву в практичній діяльності владної еліти України.

Специфіка політичної компетентності як атрибуту політичної діяльності, що є самокерованою цілісністю цілепокладання, з'ясована за допомогою системного, діяльнісного, структурно-функціонального, аксіологічного, політико-культурного підходів, що зумовлено аналізом політичної компетентності як феномена політичної культури владної еліти.

Емпірична базою наукової розвідки є соціологічні дослідження фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова,

соціологічного моніторингу «Українське суспільство» Інституту соціології НАН України.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації здійснено спробу комплексного дослідження феномену політичної компетентності в контексті політичної культури вітчизняної владної еліти — її сутності, співвідношення зі спорідненими категоріями (компетенція, професіоналізм, ефективність, ерудованість, досвідченість), а також її функцій, ролі в прийнятті важливих політичних рішень. Проведене дослідження дало можливість сформулювати положення, які, на погляд дисертанта, містять наукову новизну й у вигляді тез виносяться на захист.

Уперше:

— концептуально обґрунтовано, що компетентність є ціннісною складовою політичної культури владної еліти України, широким комплексом знань і повноважень, здібностей і політичного досвіду, здатністю еліти реалізувати ці якості в практичній діяльності; визначено, що компетентність владної еліти проявляється не лише у здійсненні політичної влади, функціонуванні інститутів політичної системи, але й у формуванні нових орієнтацій і цінностей, залученні громадян до нових норм і правил. Політична компетентність владної еліти визначається ступенем розуміння нею цілей, завдань і пріоритетів сучасного розвитку держави і суспільства, високим рівнем відповідальності у їх здійсненні, відкритістю для контактів з населенням, активністю в зміцненні демократичного політичного порядку, консолідації та інтеграції суспільства;

— доведено безпосередню залежність компетентності від рівня політичної культури владної еліти, складовими якої повинен стати професіоналізм, духовність, відповідальність, відповідний інтелектуальний капітал, високий рівень управлінської свідомості та зріле управлінське мислення тощо. Політична культура еліт, трансформуючись, певним чином впливає на розвиток політичної культури суспільства. Саме підвищення політичної компетентності визначає динаміку політичної культури українського суспільства та детермінує успішність чи невдачі поступальної ходи нашої держави на шляху її цивілізаційного розвитку;

— встановлено необхідність формування «конфліктологічної компетентності» представників владної еліти в умовах професійної діяльності, під якою слід розуміти наявність відповідних знань щодо природи суперечностей і конфліктів між людьми, здатність прогнозувати та оцінювати їх спрямованість, застосовувати можливі стратегії в існуючому протиборстві сторін, вміння налагоджувати конструктивну взаємодію у конкретній ситуації, спрямовувати зусилля на попередження, унеможливлення чи розв’язання

соціально-небезпечних політичних конфліктів, мінімізувати їх деструктивні наслідки.

Поглиблено:

— зміст культурної сутності політичної компетентності, яка виявляється через її етичну і ціннісну наповненість; розуміння нових можливостей осмислення політичної компетентності: інтелектуальної, політичної і соціальної відповідальності, морального вибору, особистісних аспектів прийняття рішень, соціально-психологічного і загальнокультурного клімату в суспільстві; положення про те, що політичні компетенції виявляються своєрідними ціннісно-вольовими орієнтирами діяльності, ґрунтуючись на цінностях та нормах певної політичної культури й одночасно змінюючись разом із нею;

— розуміння діяльнісного компоненту політичної компетентності владної еліти України в структурі її політичної культури, цивілізованої політичної поведінки, який за своєю суттю є інтегруючим, віддзеркалюючи певні рівні як когнітивного так і емоційного компонентів, фокусуючи різні аспекти оцінного ставлення до професійної діяльності, виявляючи систему ціннісних орієнтацій і смислів особистості, серед яких провідними є духовно-моральні: почуття відповідальності, обов'язку, совісті, чесності, патріотизму.

Набули подальшого розвитку:

— положення щодо розуміння загальнокультурної компетентності як здатності взаємодіяти з тими, хто має інші ціннісні установки; як визначальної основи формування компетентності політичної в межах відповідної політичної культури, низки людських якостей, які є смислоцінними щодо реалізації у професійній діяльності: ініціативність, прагнення до нового, свобода вибору, вміння працювати з іншими людьми, здібність до керівництва тощо;

— ідеї формування політичного діалогу між елітою й громадянським суспільством не лише на рівнях державного управління, але й у найважливіші політично-значущі моменти життєдіяльності суспільства; діалог є, з одного боку, соціально-ціннісним механізмом реалізації та вдосконалення професійної компетентності владної еліти, а з іншого — важливою передумовою зростання довіри громадян до владної еліти;

— осмислення необхідності якісно нової системи підготовки владної еліти на основі компетентнісного підходу, яка повинна сприяти формуванню в неї політичних, професійних і загальнокультурних компетенцій, що в сформованих умовах вимагає систематичної політичної та професійної освіти і навчання, засвоєння сучасних знань, умінь і оволодіння навичками інноваційного мислення, поведінки та дії.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів полягає в аналізі сутності компетентності владної еліти у світлі актуальних проблем

політичного розвитку українського суспільства, яке перебуває у стані системної трансформації, аналізі взаємозв'язку політичної культури владної еліти України з рівнем її компетентності, можливостей подальшого дослідження шляхів її розвитку й можливостей практичної реалізації.

Сформульовані в дисертації висновки й пропозиції можуть бути корисними для лідерів і працівників політичних організацій, політичних консультантів, аналітиків політичних процесів. Визначені підходи щодо розуміння політичної компетентності можуть бути корисними для діяльності представників державних органів і політичних партій, громадян України у періоди загально важливих політичних подій, зокрема виборів, референдумів тощо. Матеріали дослідження можуть бути використані при підготовці спеціальних курсів з політичних наук, державного управління, менеджменту.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Положення та висновки дисертаційної роботи доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедр суспільно-політичних наук Вінницького національного технічного університету, політичних наук НПУ імені М. П. Драгоманова. Основні результати дисертаційного дослідження були оприлюднені на Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих учених (Київ, 15-16 квітня 2014 р.); третій Міжнародної науково-практичній конференції «Інновації та традиції в сучасній науковій думці» (Київ, 21-23 серпня 2014 р.); одинадцятій Міжнародній науковій конференції «Сучасність. Наука. Час. Взаємодія та взаємовплив» (Київ, 15-17 листопада 2014 р.); четвертій Всеукраїнській науково-практичній конференції «Науковий діалог «Схід-Захід» (Кам'янець-Подільськ, 25 травня 2015 р.).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у 10 наукових працях, у тому числі: 6 статтях у фахових виданнях з політичних наук (серед яких 2 — у міжнародних виданнях), 4 тезах наукових конференцій.

Структура дисертації підпорядкована меті та завданням дослідження, що містить вступ, три розділи (вісім підрозділів), висновки і список використаних джерел (332 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 221 сторінка, основний зміст — 180 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет дослідження, його мету та завдання, охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення, вказано форми апробації та наведено відомості про структуру дисертації.

У **першому розділі – «Компетентність як об'єкт політологічного дослідження»** – визначається категоріальний апарат та методологічний

інструментарій вивчення, описується еволюція поняття «політична компетентність», розкривається її сутність у сучасному науковому дискурсі.

У підрозділі 1.1 – «Концептуалізація поняття «політична компетентність» в історико-політологічному дискурсі» – охарактеризовано підходи до трактування й оцінки політичної компетентності, її прояви в процесі еволюції суспільства. Визначено, що політична компетентність — це інтегративне поняття, певна система, яка складається із комплексу політичних знань й політичного досвіду, політичної діяльності суб'єкта, що дозволяє йому не лише давати оцінку політичним процесам, але й реалізувати їх в політичній практиці, у силу чого, він виступає і як авторитетна й компетентна особа.

У дисертації зазначається, що політична компетентність містить ряд важливих концептуальних аспектів. Насамперед, це співвідношення понять політичної компетентності, професійної компетентності та професіоналізму. Професійну компетентність слід розуміти як вищий ступінь досконалості у певному виді професійних занять, вміння працівника вдало, ефективно здійснювати свої професійні обов'язки. Невід'ємною частиною політичної культури, що найбільше відповідає демократичній системі, є високий рівень «суб'єктивної політичної компетентності». Класики дослідження політичної культури Г. Алмонд та С. Верба, вживаючи цей термін, мали на увазі політичну самосвідомість громадянина й, насамперед, уявлення його про те, яким чином він впливає на політику. Визначено, що політична компетентність відноситься до компетентностей вищого рівня, що обумовлює високі вимоги до її носіїв. Вона формується при наявності, насамперед, мотивації та здатності включатися в діяльність високого рівня, вже потім готовності й здатності здійснювати суб'єктивно значимі дії.

Підрозділ 1.2 – «Теоретико-методологічні засади дослідження компетентності владної еліти» — присвячено категоріальному аналізу предмету дослідження. Проаналізовано розуміння поняття «політична компетентність» в наукових працях як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Визначено, що науковці використовують різні назви для позначення еліти: «політико-адміністративна еліта» (О. Понедєлков), «політична еліта» (Б. Кухта), «правляча еліта» (Л. Мандзій), «управлінська еліта» (М. Лагунова), «політико-управлінська еліта»(О. Крюков) тощо. На думку дисертанта, та частина політичної еліти, яка внаслідок політичної боротьби отримала видимі ознаки державної влади — вищі виборні посади держави, залишаючись політичною, тепер виконує в державі адміністративні функції. Тому її варто охарактеризувати як владну еліту. Ця еліта водночас є верхівкою прошарків політичної і державно-управлінської еліти.

Аналізується сутність, так званого, «компетентнісного підходу», який дозволяє визначити різницю між поняттями «компетентність», «компетенція»,

«професіоналізм», «компетентна поведінка». Системоутворюючою складовою політичної компетентності слід назвати відповідальність особистості за свої вчинки, дії, їх соціальні наслідки.

Визначено такі показники сформованості у представника владної еліти політичної компетентності й професіоналізму: знання й об'єктивна оцінка різних поглядів на політичну проблему; толерантність та етика професійного спілкування, навички конструктивної взаємодії з людьми; здатність йти на компроміси й консенсус, уникати деструктивних конфліктів; вміння передбачати наслідки політичного рішення для громадян, знаходити нестандартні й оптимальні рішення для розв'язання проблеми; діяльнісно-важливі якості (лідерські, соціальна активність, комунікабельність); критичність до себе і до оточуючих тощо.

У **другому розділі – «Компетентність як інтегрована характеристика політичної культури владної еліти України»** – проаналізовано ціннісні аспекти політичної компетентності, її основні чинники та практичне відображення у політичній діяльності владної еліти України.

У підрозділі 2.1 – «Аксіологічний вимір політичної компетентності владної еліти» – доведено, що компетентність владної еліти безпосередньо пов'язана зі системою цінностей. Будь-яка влада за своєю суттю завжди потребує внутрішнього регулятора, іманентного сутності людини. Таким регулятором є цінності. Водночас привертає до себе увагу надзвичайна розбіжність таких цінностей, пріоритетів і стереотипів, що породжує значну суб'єктивність у процесах, пов'язаних із діяльністю владної еліти. У якості базових слід виділити такі цінності як гуманізм, колективізм, патріотизм, єдність слова й діла, відповідальність, конституціоналізм, повага до прав та свобод людини, свобода совісті. Основою компетентності також є саме ціннісна система особистості, що формується у процесі самоактуалізації.

Відзначається, що політкоректність — інша важлива ціннісна основа в діяльності владної еліти України з огляду на те, що норми політичної коректності органічно походять із вимог загальнолюдської моралі і сучасної високої культури та набувають деталізації при конкретному застосуванні в практиці політичних відносин і взаємодій.

Дотичною до цього є проблема визначення критеріїв якості владної еліти. В Україні поки не існує національної моделі комплексної оцінки якості владної еліти, про яку, однак, найпростіше судити за результатами її діяльності. За об'єктивні критерії доцільно розглядати результати політичної діяльності владної еліти, загальним показником якої є підвищення рівня життя населення та стан країни в цілому; культура та життєвий рівень населення, свободи громадян та можливості їх реалізації, економічна, продовольча, екологічна, зовнішньополітична безпека тощо. Серед суб'єктивних критеріїв: культурний і

освітній рівень, інтелектуальний потенціал еліти, її моральність, професіоналізм.

У підрозділі 2.2 – «Політико-культурний чинник професійної компетентності української владної еліти» – розкривається сутність професіоналізму, який повинен стати важливим соціально-ціннісним принципом організації системи діяльності владної еліти України. Від його рівня залежить і якість політико-управлінських рішень та здатність владної еліти впроваджувати їх у життя. Професійна компетентність владної еліти повинна верифікуватися ступенем задоволеності людей, виявлятися через постійний моніторинг інтересів і запитів громадян, рівень довіри до владної еліти та її толерантності. Визначено, що компетентність діалектично пов'язана із рівнем політичної культури як владної еліти, так і суспільства в цілому. З іншого боку, відповідний рівень політичної культури владної еліти України — найважливіший чинник політичної культури всього народу. Політична культура владної еліти тісно пов'язана з її інтелектуальним капіталом, який характеризується такими параметрами як знання та вміння, творчі здібності, освіта, професійна кваліфікація, лояльність, ціннісні настанови.

Визначено, що важливим елементом політичної культури владної еліти України є управлінська свідомість та управлінське мислення. Під першим слід розуміти особливий різновид професійної свідомості як сукупності уявлень, знань, образів, цінностей, особистісних смислів, домінуючих установок, стереотипів, заснованих на безпосередньому професійному досвіді представників владної еліти України, має соціально спрямований характер, реалізується в структурі професійних відносин, передує практичній професійній діяльності особистості й реалізується в практиці керування людьми. Під другим — одну із форм відображення дійсності, узагальнене пізнання існуючих зав'язків у владних відносинах, творче вироблення нових ідей, прогнозування явищ, та процесів, що мають практичне значення для політико-управлінської діяльності.

У підрозділі 2.3 – «Діяльнісний компонент політичної компетентності владної еліти українського суспільства як відображення її політичної культури» – доведено, що у період реформ саме культура управлінської діяльності владної еліти України набуває особливого значення в контексті якісного розвитку всієї політичної системи: вона легко може стати як перешкодою, так і важливим чинником впровадження суспільних реформ, суттєвим ресурсом новаторської діяльності. Діяльнісний компонент є інтегруючим, відображаючи певні рівні розвиненості когнітивного й емоційного компонентів, надаючи компетентнісному підходу ціннісно-смислової спрямованості. Саме тому історична роль владної еліти полягає

також у тому, щоб поведінкою, конкретними рішеннями й діями сприяти забезпеченню узгодженості власних і спільних інтересів.

Визначено, що професійна, компетентна діяльність владної еліти — є чинником ефективності прийняття політичних рішень, реалізації принципу відповідальності за їх прийняття з боку політичної еліти. Важливим компонентом політичної культури владної еліти в умовах демократичного розвитку українського суспільства слід вважати діяльність інноваційну, яка характеризується здатністю до нововведень, потребує нової структури та організації управлінської діяльності в певній сфері, розробки нової ідеології, ініціювання нових управлінських процесів тощо.

У **третьому розділі – «Соціальні механізми та способи оптимізації політичної компетентності української владної еліти» –** розвивається положення про необхідність визначення подальших орієнтирів та механізму розвитку компетентності владної еліти, формування нових компетентностей в умовах демократизації українського суспільства.

У підрозділі 3.1 – «Ціннісні орієнтири подальшого розвитку політичної компетентності владної еліти» – визначено, що ціннісний компонент компетентності, проміж інших складових, потребує особливої уваги. Набуваючи ціннісно-смислового значення для людини, потреба в компетентності стає чинником становлення професіоналізму в будь-якій галузі її життєдіяльності. Це стосується й владної еліти України, провідним соціально-ціннісним принципом організації діяльності якої повинна стати професійна компетентність.

Відзначено, що за роки незалежності в Україні дуже повільно змінювалася система цінностей політичної еліти. Обов’язкова необхідність реалізації права і законів як цінностей була й поки лишається за межами політичної культури владної еліти, натомість має місце політична прагматичність, у результаті чого культура влади вітчизняної політичної еліти виявляється спрямованою на застосування адміністративних ресурсів, навіть поза їх легітимізованості та опосередкованості законом. Будь-яка проблема розв’язується не з допомогою професійного аналітичного та інтелектуального підходу, а радше як предмет торгу за можливі дивіденди й підвищення рейтингів. Деструктивним чинником культури владної еліти України є непотизм, земляцтво та клановість.

Підкреслюється необхідність застосування нових підходів до підготовки владної еліти й, одночасно, кадрової політики, для чого необхідно запровадити прозорі процедури під час приходу на вищі управлінські посади, встановити вимоги до їх обіймання в частині освіти й досвіду керівної роботи.

У підрозділі 3.2 – «Політичний діалог як суспільно-ціннісний механізм розвитку професійної компетентності владної еліти» – відзначається, що

застосування принципу політичного діалогу має особливе значення в системі політичної діяльності владної еліти України, оскільки укріплює її єдність з інститутами громадянського суспільства, узгоджує різноманітні суспільні інтереси, сприяє зростанню соціально-політичної стабільності. Політичний діалог владної еліти із суспільством є єдиною альтернативою негативним сценаріям розвитку країни з огляду на події початку 2014 р. в Україні. Процес діалогу є основою трансформації політичної системи України. Він створює умови довіри до владної еліти й, одночасно, визначає шляхи компетентного прийняття рішень, мобілізації громадськості на бажані дії.

Визначено, що сьогодні в Україні поки не сформовано процедурні правила та нормативно-правові основи забезпечення реалізації принципу політичного діалогу між владою й інститутами громадянського суспільства, що породжує конфліктність в українському суспільстві. Підкреслюється, що застосування ціннісних принципів відкритості й прозорості є важливою основою для налагодження політичного діалогу між владною елітою та громадськістю, шляхом легітимації соціально-політичних рішень на основі взаємопорозуміння.

У підрозділі 3.3 – «Формування конфліктологічної компетентності владної еліти як чинника прийняття політичних рішень» – розкрито необхідність професійної конфліктологічної підготовки владної еліти, що є нагальною вимогою сьогодення. Потреба формування саме конфліктологічної культури й конфліктологічної компетентності представників владної еліти зумовлена запитами суспільства в гармонізації, унеможливлення гострих розбіжностей, суперечок, конфліктів. Проблеми формування конфліктологічної компетентності владної еліти сьогодні, на погляд дисертанта, зумовлена й потребами докорінної зміни ставлення суспільства до влади в цілому, й одночасно підвищенням рівня поваги та довіри до неї, першочергово, за рахунок підвищення рівня професіоналізму.

З огляду на існуючу політичну ситуацію в Україні, слід вважати конфліктологічну компетентність складовою частиною професійної компетентності представників владної еліти, розглядаючи її як наявність відповідних знань та розуміння природи суперечностей і конфліктів між людьми; здатність прогнозувати та оцінювати їх спрямованість, унеможливити соціально-небезпечні політичні конфлікти, мінімізувати їх деструктивні наслідки. Важливість проблеми прийняття саме компетентних рішень владною елітою слід розглядати у комплексі зі конфліктологічною компетентністю й конфліктологічною культурою представників владної еліти. Небезпечними видаються допускання відходу від вимог суспільної моралі, ігнорування таких її норм, як чесність, правдивість, справедливість. Це може зробити рішення неавторитетним або й зовсім нелегітимним. Підтвердженням цього є політичні

події, які відбулися в України після не підписання Президентом угоди про Асоціацію із ЄС у листопаді 2013 р.

У **висновках** подані основні теоретико-практичні підсумки роботи.

Необхідність у професійній, а головне, політично-компетентній владній еліті є нагальною проблемою для України з огляду на те, що саме від її якості, здібностей і вмінь залежать сьогодні успіх країни, її економічне і політичне майбутнє.

Проаналізовано поняття «політична компетентність», під якою слід розуміти наявність широкого комплексу знань і повноважень, здібностей і політичного досвіду суб'єкта політики, його здатність реалізувати їх в практичній діяльності, в силу чого він функціонує у політичному житті суспільства як компетентна особистість. Політичну компетентність слід віднести до компетентності вищого рівня через обумовлення високої вимоги до її носіїв. Вона безпосередньо пов'язана з ефективністю та професіоналізмом діяльності владної еліти України в контексті соціально-значущих та корисних для суспільства результатів. Лише той політик компетентний, чия діяльність є позитивно результативною для суспільства в цілому і для конкретних соціальних груп зокрема. Професійна компетентність у політичній діяльності — це здатність політика оптимально вирішувати певне коло професійних завдань, адекватно оцінювати соціально-економічну та суспільно-політичну обстановку в країні і в світі, вибирати засоби, адекватні цілям; вміння розробляти реалістичні програми розвитку, в тому числі й інноваційного; навики будувати оптимальні стосунки між владою і громадянським суспільством, регулювати соціальні конфлікти і конфлікти інтересів; володіння сучасними технологіями, в тому числі інформаційними.

Розкрито теоретико-методологічні засади дослідження компетентності владної еліти та проаналізовано її структуру. Виявлено, що поняття «еліта» ще недостатньо науково обґрунтовано в політичній науці, про що свідчить зокрема використання науковцями різних дефініцій для її позначення: «політична еліта», «правляча еліта», «управлінська еліта», «політико-управлінська еліта» тощо. Під владною елітою слід розуміти ту частину політичної еліти, яка внаслідок політичної боротьби отримала видимі ознаки державної влади — вищі виборні посади держави, й залишаючись політичною, виконує в державі адміністративні функції. Ця еліта водночас є верхівкою прошарку політичної і прошарку державно-управлінської еліт. З методологічної точки зору розкрито сутність поняття «компетентісний підхід», який дозволяє визначити різницю між поняттями «компетентність», «компетенція», «професіоналізм», «компетентна поведінка». Три основних компонента виокремленні в політичній

компетентності представників владної еліти: індивідуально-моральний, соціальний і власне політичний.

Визначено аксіологічну складову політичної компетентності, яка безпосередньо пов’язана зі системою цінностей і яку слід розглядати як інтегровану характеристику політичної культури владної еліти України. Політична компетентність засновується не тільки на здібностях, але також і на суб’єктивній мотивації. До внутрішніх регуляторів діяльності владної еліти слід віднести такі цінності як почуття обов’язку, честь, справедливість, совість, відповідальність, моральність, мир, безпека, свобода, рівність, справедливість, людяність тощо. Важливою сьогодні є проблема критеріїв оцінки якості владної еліти, яких існує велика кількість. Як об’єктивні критерії слід розглядати результати її політичної діяльності в контексті покращення стану країни в цілому, її зовнішньополітичної, економічної, продовольчої, екологічної безпеки, добробуту населення, можливість реалізації його творчих потенцій, прав та свобод. Суб’єктивними ж критеріями є інтелектуальний потенціал, професіоналізм, культурний та освітній рівень владної еліти України. Антропологічна, гуманістична спрямованість політичної компетентності повинна стати домінуючим трендом її діяльності.

Виявлено політико-культурні чинники професійної компетентності владної еліти України, діалектичний зв'язок із певним рівнем її політичної культури, яка впливає на ефективність всієї політичної системи. Владна еліта може успішно здійснювати свою діяльність, не лише володіючи певними знаннями й уміннями, а й відповідної політичної культурою, що дозволяє їй не порушувати вольовим шляхом тонку матерію соціального життя, діяти згідно логіки соціальних процесів, унеможливити важких помилки, що прирікають громадян на марні жертви і безповоротні втрати, а, навпаки, створювати всі умови для процвітання нації і народу. Політична культура владної еліти тісно пов’язана з її інтелектуальним капіталом, під яким слід розуміти сукупність наявних у суб’єкта законних прав на результати його творчої діяльності, його природних і набутих інтелектуальних здібностей і навичок, а також нагромаджені ним бази знань і корисних відносин з іншими суб’єктами. Важливими чинниками політичної культури владної еліти України є управлінська свідомість, яка віддзеркалює її творчу діяльність у суспільно-політичному житті, та управлінське мислення, як узагальнене пізнання існуючих зав’язків у політичних відносинах, творче вироблення нових ідей, прогнозування явищ, та процесів, що мають практичне значення для політичної діяльності. Сьогодні компетентність владної еліти як політико-культурного феномену повинна включати також інформаційно-комунікативну компетентність.

Охарактеризовано діяльнісний компонент політичної компетентності владної еліти України. Саме через діяльність проявляється система ціннісних орієнтацій владної еліти, коли пріоритетними є не стільки її професійні, скільки особистісні якості: почуття відповідальності, обов'язку, чесності, патріотизму тощо. Тому культура управлінської діяльності владної еліти в процесі демократизації українського суспільства набуває особливого значення і може проявлятися подвійно – перешкоджаючи реформаторським зусиллям або ж забезпечуючи ефективність соціальних, економічних, технологічних, культурних, політичних процесів, долаючи інерцію, усталені стереотипи мислення, що сприятиме досягненню позитивного результату і стане потужним ресурсом інноваційної діяльності.

Визначено ціннісні орієнтири подальшого розвитку політичної компетентності владної еліти України. В цьому контексті слід звернути увагу на підвищення загальнокультурної компетентності владної еліти, як здатності налагоджувати взаємодію з тими, хто має інші ціннісні установки. За роки незалежності України система цінностей владної еліти змінювалася повільно, її культура визначалася застосуванням суто адміністративного, а не інтелектуального підходу до розв'язання будь-якої проблеми. Тому загальнокультурна компетентність є важливим чинником професійної політичної компетентності владної еліти через застосування низки людських якостей, які є смислоцінними у професійній діяльності: ініціативність, прагнення до нового, свобода вибору, вміння працювати сумісно з іншими людьми, здібність до керівництва. З іншого боку, якщо в самому суспільстві не зміниться ставлення до корупції, перевищення повноважень, порушень прав людини тощо, механічна зміна еліт при владі не гарантує якісного результату.

З'ясовано значення політичного діалогу як суспільно-ціннісного механізму розвитку політичної компетентності владної еліти України. Визначено, що низький рівень компетентності владної еліти України пояснюється ієрархічно вибудуваними в минулому бюрократичними стосунками, які знаходилися поза межами публічної відповідальності. Надмірне посилення адміністративно-контролюючих функцій держави призводило до закритості влади, до безконтрольного свавілля у будь-якій сфері суспільно-політичного життя — від злочинного використання бюджетних коштів до монополії на істину в духовному житті. Тому сьогодні налагодження постійного політичного діалогу владної еліти з громадянами — важливий чинник як підвищення її політичної компетентності, так і розв'язання нагальних проблеми соціально-політичної кризи в Україні.

Виявлено значення формування конфліктологічної компетентності владної еліти у прийнятті політичних рішень і розвитку її політичної культури та суспільства загалом. Формування конфліктологічної компетентності владної

еліти сьогодні зумовлена потребами докорінної зміни ставлення суспільства до влади в цілому, підвищення рівня поваги та довіри до неї. Вона повинна включати: наявність відповідних знань та розуміння природи суперечностей і конфліктів між людьми; здатності прогнозувати та оцінювати їх спрямованість, унеможливити соціально-небезпечні політичні конфлікти чи мінімізувати їх деструктивні наслідки.

Проблеми формування та розвитку компетентності сучасної владної еліти України не можуть бути віднесені лише до сфери інтересів самої еліти. Це значною мірою залежить від низки політичних умов і чинників, до яких слід віднести: чіткість у визначенні та нормативно-правовому закріпленні повноважень, службових обов'язків, відповідальності в системі управління; відкритість державних структур; стимулювання застосування у практичній діяльності нових знань, наукових досягнень, інноваційних технологій; дотримання законності і демократичних процедур у процесі підготовки, прийняття та контролю за реалізацією рішень тощо. До числа конкретних заходів щодо формування та розвитку компетентності владної еліти належать: активна робота з розвитку й використання кадрового резерву, регламентація діяльності вищих посадових осіб, проведення атестацій і кваліфікаційних іспитів, застосування освітніх програм, сучасних кадрових технологій, створення можливостей для професійного зростання. У практику діяльності владної еліти України доцільно запровадити положення, відповідно до якого за неувагу до потреб громадян у поєднанні зі низьким професіоналізмом представники владної еліти повинні відповідати своєю посадою.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях України:

1. Аксельрод Р. Б. Політико-культурний чинник професійної компетентності управлінської еліти [Текст] / Р. Б. Аксельрод // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. — Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін / [відп. ред. О. В. Бабкіна]. — К. : Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2014. — Спецвипуск. — С. 275–280.

2. Аксельрод Р. Б. Теоретико-методологічні засади дослідження політичної компетентності управлінської еліти [Текст] / Р. Б. Аксельрод // Політологічний вісник. Зб. наук. праць / [Відп. ред. М. І. Хилько]. — К. : ВАДЕКС, 2014. — Вип. 72. — С. 246–254.

3. Аксельрод Р. Б. Аксіологічний вимір політичної компетентності управлінської еліти [Текст] / Р. Б. Аксельрод // Політологічний вісник. Зб. наук.

праць / [Відп. ред. М. І. Хилько]. — К. : ВАДЕКС, 2014. — Вип. 73. — С. 344–352.

4. Аксельрод Р. Б. Конфліктологічна культура управлінської еліти як чинник компетентного прийняття політичних рішень [Текст] / Р. Б. Аксельрод // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / [гол. ред. В. М. Вашкевич]. —К. : ВІР УАН, 2015. — Вип. 98 (№7). — С. 371–375.

Статті у міжнародних наукових виданнях:

5. Аксельрод Р. Політичний діалог як механізм розвитку професійної компетентності української політичної еліти [Текст] / Р. Аксельрод // Studia Politologica Ucraino-Polona. —Житомир-Київ-Краков : ФОп Євенок О. О., 2014. — Вип. 4. — С. 183–188.

6. Аксельрод Р. Б. Діяльнісний компонент політичної компетентності в структурі політичної культури управлінської еліти [Текст] / Р. Аксельрод // Парадигма пізнання: Гуманітарні питання (науковий журнал, зареєстрований у міжнародному каталозі періодичних видань) / редкол. Ореховський В. О., Циганенко Л. Ф., Корнієнко В. О. [та інші]. — К., 2014. — № 2 (2). — С.3–14.

Тези наукових конференцій:

7. Аксельрод Р. Б. Структура та співвідношення понять «професіоналізм» та «політична компетентність» управлінської еліти [Текст] / Р. Б. Аксельрод // Дні науки філософського факультету-2014 (15-16 квітня 2014 р), Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих учених : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. А.Є. Конверський [та інші] — К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014.— Ч.9. — С. 3–5.

8. Аксельрод Р. Б. Теоретико-практичне розуміння політичної компетентності управлінської еліти [Текст] / Р. Б. Аксельрод // Інновації та традиції в сучасній науковій думці : Матеріали третьої Міжнародної науково-практичної конференції 21-23 серпня 2014 р. — К., 2014. — Ч.1. — С. 51–55.

9. Аксельрод Р. Б. Політичний діалог в контексті розвитку компетентності управлінської еліти [Текст] / Р. Б. Аксельрод // Сучасність. Наука. Час. Взаємодія та взаємовплив : Матеріали XI Міжнародної наукової конференції 15-17 листопада 2014 р. — К., 2014. — С. 57–61.

10. Аксельрод Р. Б. Ціннісні орієнтири розвитку політичної компетентності управлінської еліти [Текст] / Р. Б. Аксельрод // Науковий діалог «Схід-Захід»: Матеріали четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції (Кам’янець-Подільськ, 25 травня 2015 р.). — Д. : Видавн. «Інновація», 2015. — Ч. 2. — С. 3–4.

АНОТАЦІЇ

Аксельрод Р. Б. Компетентність як ціннісна складова політичної культури владної еліти України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2015.

Дисертація присвячена дослідженню сутності політичної компетентності, виявленню її чинників, основ формування та розвитку як ціннісної складової політичної культури владної еліти України, особливостей її функціонування в ракурсі вирішення завдань політичної модернізації українського суспільства. Охарактеризовано підходи до трактування й оцінки політичної компетентності, її прояви в процесі еволюції суспільства. Проаналізовано ціннісні аспекти політичної компетентності, її практичне відображення в політичній діяльності владної еліти України. Визначено орієнтири та механізми розвитку компетентності владної еліти, формування нових компетентностей в умовах демократизації українського суспільства.

Ключові слова: політична культура**,** політичні цінності, політична компетентність, владна еліта, компетентнісний підхід, компетентна поведінка, професійна компетентність, управлінська свідомість, управлінське мислення, політичний діалог.

Аксельрод Р. Б. Компетентность как ценностная составляющая политической культуры властной элиты Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.03 – политическая культура и идеология. – Национальный педагогический университет имени Н. П. Драгоманова. – Киев, 2015.

Диссертация посвящена исследованию сущности политической компетентности, определению ее факторов, основ формирования и развития как ценностной составляющей политической культуры властной элиты Украины, особенностей ее функционирования в ракурсе решения задач политической модернизации украинского общества. Охарактеризованы подходы к трактовке и оценке политической компетентности, ее проявления в процессе эволюции общества. Проанализированы ценностные аспекты политической компетентности, ее практическое отражение в политической деятельности властной элиты Украины. Определены ориентиры и механизмы развития компетентности властной элиты, формирование новых компетенций в условиях демократизации украинского общества.

На концептуальном уровне обосновано, что политическая компетентность властной элиты определяется степенью понимания ею целей, задач и приоритетов современного развития государства и общества, высоким уровнем ответственности в их осуществлении, открытостью для контактов с гражданами, активностью в укреплении демократического политического порядка, консолидации и интеграции общества. Показана непосредственная зависимость компетентности от уровня политической культуры властной элиты, составляющими которой являются профессионализм, мораль, ответственность, наличие интеллектуального капитала, высокий уровень управленческого сознания и зрелого управленческого мышления. Установлена необходимость формирования конфликтологической компетентности представителей властной элиты. Раскрыто понятие деятельностного компонента политической компетентности как отражение политической культуры властной элиты, которое по своей сути является интегрирующим, отображающим разные уровни развития когнитивного и эмоционального компонентов, фокусирующим различные аспекты оценочного отношения к профессиональной деятельности. Показано, что деятельностный компонент политической компетентности властной элиты отображает систему ценностных ориентаций и смыслов личности, среди которых ведущими являются духовно-нравственные: чувство ответственности, долга, совести, честности, патриотизма.

Подчеркнуто значение политического диалога между элитой и обществом, как общественно-ценностного механизма развития профессиональной компетентности властной элиты. Показана необходимость качественно новой системы подготовки властной элиты с применением компетентностного подхода, в основе которого должны лежать политические, профессиональные и общекультурные компетенции, что в современных условиях требует систематического политического, профессионального образования и обучения.

Ключевые слова: политическая культура, политические ценности, политическая компетентность, властная элита, компетентностный подход, компетентная поведение, профессиональная компетентность, управленческая сознание, управленческое мышление, политический диалог.

Akselrod R. Competency as a Significant Value of a Political Culture of Ukrainian Ruling Elite. – Manuscript.

Dissertation for a scientific degree of Candidate of Political Sciences on a specialty 23.00.03 – Political Culture and Ideology. – National Pedagogical Drahomanov University. – Kyiv, 2015.

The research focuses on the nature of political competence the Ukrainian ruling elite possesses. In addition, the author analyses the identification of political competency factors and the way it is shaping and developing as a political culture value of the ruling elite. Special attention is paid to define the role of the phenomenon in solving problems of political modernization in Ukraine nowadays. New approaches to interpretation and evaluation of political competence are suggested and the cases of its existence in the evolution of human society are described. The dissertation considers value aspects of political competence and its practical implementation in political activity of the Ukrainian ruling elite. It is proposed to determine new guides and mechanisms of improving the ruling elite competencies and create new ones needed within the process of Ukrainian society democratization.

Keywords: political culture, political values, political competence, a ruling elite, competence approach, competent behavior, professional competence, management awareness, management thinking, political dialogue.